

**TURIZM SOHASIDA INNOVATSIYALARNING TURLARI VA ULARNING
O‘ZBEKISTON TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI****Ismailov Muhammadali Abdumumin o‘g‘li.**

University business and science. Mustaqil tadqiqotchi.

Muhammadaliismailov8050@gmail.com. Tel: 941558050

Annotatsiya. Mazkur maqolada turizm sohasida innovatsiyalarning nazariy mohiyati, ularning asosiy turlari hamda innovatsion yondashuvlarning turizm faoliyatini rivojlantirishdagi roli tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida texnologik, boshqaruv, marketing, xizmat va institutsional innovatsiyalarning o‘ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Shuningdek, O‘zbekiston turizm sohasida innovatsiyalarni joriy etish amaliyoti va uning iqtisodiy samaradorligi baholangan.

Аннотация. В статье рассматривается теоретическая сущность инноваций в сфере туризма, их основные виды и роль инновационных подходов в развитии туристической деятельности. Проанализированы особенности технологических, управленческих, маркетинговых, сервисных и институциональных инноваций. Также дана оценка практики внедрения инноваций в туристической отрасли Узбекистана и их экономической эффективности.

Annotation. The article examines the theoretical essence of innovations in the tourism sector, their main types, and the role of innovative approaches in the development of tourism activities. The features of technological, managerial, marketing, service, and institutional innovations are analyzed. In addition, the practice of implementing innovations in the tourism industry of Uzbekistan and their economic effectiveness are assessed.

Kalit so‘zlar: turizm, innovatsiyalar, innovatsion iqtisodiyot, raqamli turizm, smart tourism, turizm boshqaruvi, marketing innovatsiyalari, xizmat innovatsiyalari, turizm infratuzilmasi, raqobatbardoshlik, O‘zbekiston turizmi

Ключие слова: туризм, инновации, инновационная экономика, цифровой туризм, умный туризм, управление туризмом, маркетинговые инновации, сервисные инновации, туристическая инфраструктура, конкурентоспособность, туризм Узбекистана

Key words: tourism, innovations, innovation economy, digital tourism, smart tourism, tourism management, marketing innovations, service innovations, tourism

infrastructure, competitiveness, tourism of Uzbekistan

Kirish. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida turizm sohasi milliy iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biriga aylanib bormoqda. Global turizm bozorida raqobatning kuchayishi, turistlar talabining diversifikatsiyalashuvi hamda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi turizm faoliyatida innovatsion yondashuvlarni qo'llashni taqozo etmoqda. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanishi mazkur sohada innovatsiyalarni joriy etish zaruratini yanada oshirdi.

TURIZM SOHASIDA INNOVATSIYALARNING ASOSIY TURLARI

Texnologik innovatsiyalar: Texnologik innovatsiyalar turizm faoliyatining barcha bosqichlarida samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Raqamli platformalar, onlayn bronlash tizimlari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt va "Big Data" texnologiyalaridan foydalanish turistlarga qulay sharoit yaratmoqda. O'zbekistonda "E-visa", "Uzbekistan Travel" axborot platformasi, mehmonxonalar va transport xizmatlarida elektron to'lov tizimlarining joriy etilishi texnologik innovatsiyalarning amaliy namunasi.

Boshqaruv innovatsiyalari: Boshqaruv innovatsiyalari turizm sohasida resurslardan samarali foydalanish va integratsion hamkorlikni kuchaytirishga yo'naltirilgan. O'zbekistonda turizm klasterlarini shakllantirish, hududiy turizm boshqarmalarining faoliyatini takomillashtirish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish boshqaruv innovatsiyalarining muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Bu jarayonlar turizm subyektlari o'rtasida muvofiqlashtirilgan boshqaruv tizimini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Marketing innovatsiyalari: Marketing innovatsiyalari turizm mahsulotlarini ichki va tashqi bozorlarda samarali targ'ib qilish imkonini beradi. Raqamli marketing, ijtimoiy tarmoqlar orqali reklama, milliy brendni shakllantirish va hududiy imijni rivojlantirish O'zbekiston turizmining raqobatbardoshligini oshirmoqda. Xususan, "Visit Uzbekistan" brendi ostida olib borilayotgan marketing kampaniyalari marketing innovatsiyalarining natijasidir.

Xizmat innovatsiyalari: Xizmat innovatsiyalari turistlar ehtiyojlarini chuqurroq qondirishga qaratilgan yangi turizm mahsulotlarini yaratishni nazarda tutadi. O'zbekistonda ziyorat turizmi, gastronomik turizm, ekoturizm va qishloq turizmi kabi yo'nalishlarning rivojlanishi xizmat innovatsiyalarining amaliy samarasini ko'rsatadi. Bu turdagi innovatsiyalar hududiy turizm salohiyatidan samarali foydalanish imkonini yaratadi.

Institutsional innovatsiyalar: Institutsional innovatsiyalar turizm sohasining normativ-

huquqiy bazasini takomillashtirish bilan bog‘liq. Turizmni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari, litsenziyalash tizimini soddalashtirish, soliq va bojxona imtiyozlari institutsional innovatsiyalarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu choralar turizm subyektlari faoliyatini rag‘batlantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Turizm sohasidagi innovatsiyalar mavzusi xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) tomonidan nashr etilgan “Innovation and Digital Transformation in Tourism” hisobotida raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellektning turizm zanjiri bo‘ylab samaradorlikni oshirishdagi roli batafsil tahlil qilingan. Mazkur hujjat global turizm tarmoqlarida innovatsion o‘zgarishlarni o‘lchash uchun metodologik asos sifatida keng qo‘llanilmoqda.

Michael Porter‘ning raqobat strategiyasiga oid asarlari turizm sohasiga ham muvaffaqiyatli tatbiq etilgan. Uning “Competitive Advantage” (1985) kitobida taklif qilingan qiymat zanjiri modeli turizm klasterlari va destinatsiyalarning raqobatbardoshligini tahlil qilishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Porter modeli asosida O‘zbekiston turizm sektoridagi innovatsion imkoniyatlarni aniqlash mumkinligi bir qator tadqiqotchilar tomonidan ta‘kidlangan.

Cooper C. va Fletcher J. “Tourism: Principles and Practice” asarida turizm sohasi rivojlanishining nazariy asoslari, shu jumladan, innovatsion xizmat modellarini joriy etish prinsiplari tizimli tarzda bayon etilgan. Muallif tomonidan ishlab chiqilgan “TALC” (Tourist Area Life Cycle) modeli destinatsiyalarning innovatsiyaga bo‘lgan ehtiyojini aniqlashda amaliy ahamiyatga ega.

Mahalliy adabiyotlar qatorida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining turizm sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari nazariy-huquqiy asos vazifasini o‘taydi. Xususan, 2019-yil 5-yanvardagi “O‘zbekiston Respublikasining turizm salohiyatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoyish tarmoqdagi institutsional innovatsiyalarni belgilab berdi. Turizm qo‘mitasining yillik hisobotlari esa empirik ma‘lumotlarning birlamchi manbai sifatida ushbu tadqiqotda faol qo‘llanilgan.

Schumpeter J.A.ning innovatsion iqtisodiyot nazariyasi ham ushbu tadqiqotning metodologik asoslaridan birini tashkil etadi. Uning “Capitalism, Socialism and Democracy” (1942) asarida bayon etilgan “ijodiy buzish” (creative destruction) konsepsiyasi turizm sohasidagi texnologik o‘zgarishlarni tushuntirishda dolzarb ahamiyatini saqlab qolmoqda. Zamonaviy tadqiqotchilar, jumladan, Hjalager A.M. ushbu konsepsiyani turizm innovatsiyalari tipologiyasini ishlab chiqishda qo‘llagan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, turizm innovatsiyalari ko‘p qirrali hodisa bo‘lib,

Learning and Sustainable Innovation

texnologik, tashkiliy va institutsional o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. O'zbekiston kontekstida ushbu sohadagi ilmiy izlanishlar hali yetarlicha rivojlanmagan bo'lib, mavjud tadqiqotlar asosan siyosiy hujjatlar va statistik ma'lumotlarga tayanadi.

O'ZBEKISTONDA TURIZM SALOHİYATI: 2020–2025-YILLAR STATISTIKASI
Quyidagi jadvalda 2020–2025-yillar davomida O'zbekistonda turizm sohasining asosiy ko'rsatkichlari keltirilgan. Ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi va UNWTO hisobotlari asosida tuzilgan.

Ko'rsatkich	2020	2021	2022	2023	2024*
Xorijiy turistlar soni (mln. kishi)	1,5	1,8	3,1	5,2	6,7
Turizm daromadi (mlrd. AQSH dollari)	0,49	0,62	1,20	2,10	3,00
Mehmonxonalar soni	1 120	1 380	1 680	2 100	2 640
Turizm agentliklari soni	640	780	1 050	1 430	1 780
Turizmda band bo'lganlar (ming kishi)	210	245	310	390	470
YaIMdagi turizm ulushi (%)	2,1	2,4	3,8	5,3	6,1

* 2024-yil ma'lumotlari dastlabki hisob-kitoblarga asoslangan. Manba: O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi, UNWTO, 2020–2024.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, 2020–2024-yillar davomida O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar soni 1,5 million kishidan 6,7 million kishiga, ya'ni 4,5 baravar oshgan. Turizm daromadi ham xuddi shu davrda 0,49 mlrd. dollardan 3,0 mlrd. dollargacha ko'tarilgan bo'lib, bu raqamlar innovatsion islohotlarning iqtisodiy samarasini aniq ifodalaydi. YaIMdagi turizm ulushi 2020-yildagi 2,1 foizdan 2024-yilda 6,1 foizga etgani esa tarmoqning milliy iqtisodiyotdagi ahamiyatini tobora oshib borayotganini tasdiqlaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turizm sohasida innovatsiyalarning joriy etilishi tarmoqning barqaror va raqobatbardosh rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'zbekiston tajribasi texnologik, boshqaruv, marketing va xizmat innovatsiyalarining uyg'unlashuvi turizm samaradorligini oshirishga xizmat qilayotganini tasdiqlaydi. Kelgusida innovatsion boshqaruv mexanizmlarini yanada takomillashtirish turizm sohasining iqtisodiyotdagi ulushini oshirishga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining turizm sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
- O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi ma'lumotlari.
- UNWTO. Innovation and Digital Transformation in Tourism.
- Porter M. Competitive Strategy and Tourism Development.
- Cooper C., Fletcher J. Tourism: Principles and Practice. — Harlow: Pearson, 2008.
- Schumpeter J.A. Capitalism, Socialism and Democracy. — New York: Harper, 1942.
- Hjalager A.M. A Review of Innovation Research in Tourism // Tourism Management. — 2010. — Vol. 31. — P. 1–12.
- UNWTO. Tourism and the Sustainable Development Goals — Journey to 2030. — Madrid: UNWTO, 2017.
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi “O'zbekiston Respublikasining turizm salohiyatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoyishi. — Toshkent, 2019.
- Buhalis D., Law R. Progress in Information Technology and Tourism Management // Tourism Management. — 2008. — Vol. 29. — P. 609–623.
- Xo'jayev N.X. O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirish: muammolar va istiqbollari. — Toshkent: “IQTISOD-MOLIYA”, 2021.